



LUNDS
UNIVERSITET
Socialhögskolan

Anhörig - de som står bredvid ett missbruk

En kvalitativ innehållsanalys av fem självbiografiska böcker.

Sofie Borg, Jenny du Hane

Kandidatuppsats SOPA 63

VT 2017

Handledare: Mikael Sandgren

Abstract

Authors: Jenny du Hane, Sofie Borg

Title: Being a family member to someone with a substance abuse - a qualitative study of five autobiographies

Supervisor: Mikael Sandgren

Assessor: Eva Palmblad

The aim of this study was to examine the feelings experienced by family members of someone with a substance abuse. A qualitative approach has been used and the study was based on five autobiographical books, written by Swedish authors, both female and male. The focus was the authors' described narrative, experiences and behaviors. The empirical material was analyzed using a gender perspective and Goffmans' dramaturgical perspective as a complement. By using these perspectives, it became possible to understand the roles and relationships within the families and to see if the experiences differed whether described by a male or female author. Some of the key findings of this study were that the substance abuse has a big impact on both the user and the people around them and that it affects the roles and relationships within the family in various ways. The narratives reveal ambivalent feelings towards both the narrator and the person with the substance abuse, such as anger but also love and loyalty.

As a conclusion of this study it was found that it isn't possible to identify differences in descriptions regarding feelings between female and male authors. Another conclusion of the study was that substance use affects the people living close to it, in similar ways regardless of gender.

Key words: autobiography, substance abuse, gender, family roles

Innehållsförteckning

1. Problemformulering	1
1.1. Syfte	2
1.2. Frågeställningar	2
2. Bakgrund	3
3. Kunskapsläge	4
3.1. Att växa upp med missbruk i familjen	4
3.2. Att leva med en missbrukande partner	6
3.3. Känslor kring en närståendes missbruk	7
3.4. Möjliggörande av missbruk	7
3.5. Sammanfattning av tidigare forskning	8
4. Metod	9
4.1. Metodmässiga överväganden	9
4.2. Målstyrt urval	10
4.3. Tillvägagångssätt	12
4.4. Förförståelse	12
4.5. Tillförlitlighet	13
4.6. Källkritik	14
4.7. Etiska överväganden	16
4.8. Arbetsfördelning	17
5. Teori	17
5.1. Genus	18
5.1.1. Genusordningen	18
5.1.2. Det stereotypa genuskontraktet	19
5.1.3. Socialisationsmodellen	20
5.2. Goffmans dramaturgiska perspektiv	21
6. Resultat och analys	22
6.1. Livet förändras i takt med missbruket	23
6.2. Lojalitet	26
6.3. Omsorgstagande	28
6.4. Förändrade relationer	30
6.5. Konflikt	32
6.6. Mående och känslor	35
7. Diskussion	37
8. REFERENSER	40

1. Problemformulering

Missbruk av alkohol och droger utgör ett globalt socialt problem menar Sarkar et al (2013, s. 13). I en rapport gjord av STAD (Ramstedt et. al 2014) som avser att mäta beroende och missbruk hos den vuxna svenska befolkningen konstateras att det i Sverige finns ett omfattande missbruk och beroende av alkohol, narkotika och tobak. I rapporten uppskattas att 446 000 människor av den svenska befolkningen mellan 17-84 år har ett missbruk eller är beroende av alkohol och motsvarande siffra för narkotika är cirka 55 000 människor. Ett missbruk leder inte enbart till problem för den som missbrukar utan påverkar även personer i dess omgivning. Vanligast är alkoholmissbruk och rapporten visar att ungefär en miljon vuxna människor blir negativt påverkade av att någon närstående dricker för mycket alkohol (Ramstedt et. al 2014). Det är inte bara vuxna människor som blir påverkade av en närståendes alkoholmissbruk, utan även barn. Vanliga känslotvingingar hos både barn och vuxna som upplever ett missbruk på nära håll är oro, skuld och ansvarskänsla (Socialstyrelsen 2009; Andersson & Skårner 2015). I en projektstudie genomförd av Folkhälsomyndigheten (2016) där de intervjuat både vuxna missbrukare och barn till missbrukare visar resultaten på att både barn och föräldrar önskat att missbruket hade upptäckts tidigare även om det är vanligt att de från början inte vill att problemen avslöjas. Det kan bero på att missbruk är skambelagt samt en önskan om att omgivningen inte ska veta att det finns problem i familjen. Att det är skamfyllt att leva som anhörig till en person med missbruksproblematik uttrycks även i Peled och Sacks (2008) studie där de intervjuat kvinnor som lever tillsammans med missbrukande män.

Det är vanligt att bilden av missbruk och anhöriga till någon som missbrukar porträtteras av en kvinna i relation till en missbrukande man vilket leder till att typiskt kvinnliga beteenden sjukliggörs och därmed ses som något problematiskt (Anderson 1994, s. 679). Detta får oss att fundera kring varför det görs en uppdelning i kvinnliga och manliga beteenden då likväl män kan uppvisa "typiskt kvinnliga beteenden" och tvärtom. Vilka känslö- eller beteendemässiga skillnader och likheter går det att urskilja hos män och kvinnor i upplevelsen av att leva med en anhörig som missbrukar? Genom att missbruk inte enbart påverkar den som

missbrukar utan på flera sätt även anhöriga, påverkas även relationerna och rollerna dem emellan.

Avsikten med denna studie var att se missbruket ur ett anhörigperspektiv, där fokus inte ligger på missbruket i sig. Vi ville söka förståelse för hur de som levt nära en person med ett missbruk beskriver sina känslor och upplevelser av det. Studien har genomförts genom att ta del av fem författares självbiografiska och subjektiva upplevelser av att leva nära en anhörig med ett missbruk av alkohol eller droger. I Socialstyrelsens (2009) rapport Barn och unga i familjer med missbruk menar de att det i familjer där det förekommer missbruk, är viktigt att se helheten och till ett eventuellt behov av stöd hos samtliga familjemedlemmar. Därav menar vi att det finns en stor betydelse att i socialt arbete ta hänsyn till den närmaste omgivningen som på olika sätt kan påverkas av ett missbruk för att genom deras erfarenheter nå ökad kunskap om deras upplevda situation och behov av stöd.

1.1. Syfte

Syftet med denna studie är att ur ett genusperspektiv undersöka hur fem författare beskriver sina erfarenheter av att leva med en närstående med missbruksproblematik.

1.2. Frågeställningar

- Vilka likheter och skillnader gällande upplevelser hos de kvinnliga respektive manliga författarna kan urskiljas?
- Vilka likheter och skillnader gällande hanteringssätt hos de kvinnliga respektive manliga författarna kan urskiljas?
- Hur beskrivs relationen till den missbrukande personen?
- Hur kan detta förstås ur ett genusperspektiv?

2. Bakgrund

Här ges en kort bakgrund till hur anhöriga till missbrukare tidigare omskrivits i litteratur samt en kort presentation av begreppet medberoende. Det har vi valt att göra eftersom medberoende är ett sätt att benämna erfarenheter och känslor som kan vara förknippade med att leva nära ett missbruk. Vidare i uppsatsen kommer medberoende som begrepp inte att vara i fokus, då vi vid genomläsning av forskning blivit införstådda i att begreppet är problematiskt. Medberoende som begrepp har blivit omdebatterat och kritiserat för att bland annat vinkla fenomenet och för att dölja vissa aspekter av de erfarenheter som att leva nära ett missbruk medför. En sådan aspekt är hur det kan förstås i relation till genus.

Missbruk har funnits i "alla tider" och därmed även erfarenheter av att leva nära ett missbruk. Tidigare fanns det inte någon benämning för dessa erfarenheter, men under 1970-talet uppkom begreppet codependency, vilket på svenska översätts till medberoende, i samband med Minnesotamodellens alkohol- och drogbehandlingsprogram. Fokus började då riktas mot familjen och därför utvecklades familjebehandlingsprogram i vilka det arbetades med att skuldavlasta anhöriga till alkoholister genom att uttrycka att alkoholism inte var någons fel. Även om detta var syftet och en del behandlingsprogram tillgodosåg anhörigas behov blev det samtidigt kontraproduktivt då anhöriga genom begreppet codependence fick en egen "sjukdomsetikett" och skulden då trots allt lades på dem (Gerdner 1999). Som nämnt i problemformuleringen är det ofta en kvinna som beskrivs i relation till en missbrukande man och en tidigare benämning för kvinnor som levde med en missbrukande man var "alkoholisthustrun". Alkoholisthustrun beskrevs försaka sina egna behov i ansträngningarna av att ta hand om sin alkoholiserade make (Gerdner, 1999).

Den påverkan och de erfarenheter som kommer av att leva med en nära anhörig som missbrukar kan benämnas med begreppet medberoende, något som främst anses drabba den närmaste familjen men även vänner och arbetskamrater. Att identifiera sig som medberoende kan ge människor möjligheten att få hjälp och finna förklaring till svårigheter och känslor som de upplevt, på detta sätt kan

begreppet fungera som en förklaringsmodell både för dem med erfarenheter av missbruk och för omgivningen (Palmblad 2013, s. 10-14).

3. Kunskapsläge

Vid sökning efter tidigare forskning har sökmotorerna SocIndex, LUBsearch, Swepub, Scopus samt LIBRIS använts. Några artiklar har hittats via referenslistor. Samtliga sökningar har avgränsats till artiklar som är granskade, d.v.s. peer reviewed samt skrivna på svenska eller engelska. Sökorden som använts är olika sammansättningar av; parentifiering, parentification, addiction, family, substance abuse, alcohol, enabling, medberoende, codependency. Vi har inte kunnat finna någon forskning där självbiografiska böcker studerats och har därför valt att presentera sex forskningsartiklar som på olika sätt belyser erfarenheter av att leva nära någon med ett missbruk samt två rapporter som beskriver effekterna av missbruk ur ett anhörigperspektiv.

3.1. Att växa upp med missbruk i familjen

Att som barn eller ung växa upp med en missbrukande förälder innebär ofta en svår situation, men det går inte att säga på vilket sätt ett enskilt barn påverkas av en sådan uppväxt (Socialstyrelsen 2009). Missbruk är ofta dolt och hör samman med känslor av skuld och skam vilket är en anledning till att det är svårt att uppskatta hur många barn och unga det är som växer upp med ett missbruk i familjen. Det är vanligt att vardagen präglas av oförutsägbarhet, inkonsekvent gränssättning och oklarheter i rollfördelningen i familjen. Ett missbruk *kan* leda till att föräldern inte ser sitt barns behov, skapar oro samt lägger ett stort ansvar på barnet. Att som barn ta ett vuxenansvar i familjen, benämns destruktiv parentifiering. Socialstyrelsens (2009) rapport visar att det i en familj där en förälder har ett missbruk är viktigt att se helheten, d.v.s att se till hela familjens behov. Även om den som missbrukar får stöd eller behandling kan även övriga familjemedlemmar vara i behov av stöd. Det finns inga generella riktlinjer för hur man bäst hjälper dessa barn och unga, men man menar att de insatser som sätts in bör vara inriktade på att minska de riskfaktorer och stärka de skyddsfaktorer som finns.

Vernig (2011) presenterar olika teorier kring rollsammansättningar som är förekommande i familjer där en förälder har ett alkoholmissbruk. I studien refereras till Wegscheider-Cruses teori som en av de vanligast förekommande teorierna på området, vilken går ut på att familjen ses som ett system där familjemedlemmarna kan indelas i fem olika roller. Dessa roller, översatt till svenska, är; Möjliggöraren, Hjälten, Det förlorade barnet, Maskoten och Syndabocken. Rollerna har olika funktioner, dels att skydda individen men också att på olika sätt upprätthålla strukturen i familjen.

Möjliggöraren är en roll som Wegscheider-Cruse menar oftast tas av partners till den som missbrukar. Utåt sett tycks det som att möjliggöraren gör allt i sin makt för att stoppa partners drickande, men i själva verket hindras den missbrukande partnern från att själv erfara konsekvenserna av sitt beteende vilka skulle kunna leda till en vilja till förändring. Möjliggöraren är den som ser till att familjen utåt sett fungerar väl och att alla i familjen spelar sina respektive roller. *Familjens hjälte* tillskrivs ofta det äldsta barnet i familjen som är kapabel till att ta ett större ansvar. Barnet blir ofta det goda exemplet som föräldrarna skryter om och får beröm för. Hjälten lyckas ofta med uppsatta mål, men dessa är många gånger definierade av andra och baseras inte på vad barnet själv önskar. *Det förlorade barnet* är den vars behov inte tillgodoses av familjen då denne är upptagen av sina försök att hantera missbruket. *Maskoten* beskrivs som skrämmd av konflikten och tar rollen som den som livar upp och minskar spänningar i familjen. Precis som maskoten tar *syndabocken* fokus från problemen. Syndabocken hamnar ofta i problem samt blir ofta beskylld för problem och lär sig därmed att hen i familjens ögon inte kan lyckas.

Vernig (2011) menar att även om det går att applicera denna typ av teori i familjer med missbruksproblematik, kan det vara problematiskt om man på ett alltför strikt vis försöker passa in människor i fördefinierade roller. Det finns då risk för en kategorisering av människor och att hänsyn inte tas till individers och familjers olika dynamik samt förändrade familjebilder.

3.2. Att leva med en missbrukande partner

Peled och Sacks's (2008) studie baseras på tio kvinnors berättelser av att leva med en missbrukande partner. Avsikten med studien var att ta del av hur de uppfattade sitt liv och sig själv, i relation till att leva nära ett pågående missbruk. Alla kvinnor såg på missbruk som något avvikande från normen och relaterade till detta genom att beskriva sig själva som vanliga människor som befann sig i en avvikande situation. Kvinnorna beskrev relationen till sin missbrukande partner som mycket svår med känslor av skam, skuld, hjälplöshet, social isolering samt ett stort ansvar för man och barn. Samtidigt som många vittnade om skam framträdde också berättelser om styrka och förmåga att ta sig igenom svåra situationer. Av tio kvinnor hade nio av dem övervägt att separera från sin partner, men viljan att upprätthålla en fungerande tillvaro samt praktiska och sociala skäl hade hindrat dem från att göra det. Peled och Sacks (2008) menar även att om kvinnan skulle välja att lämna sin make skulle det ses som att den starkare hustrun övergav sin svagare och sjuke make, något som då skulle gå emot de sociala förväntningarna.

Naylor och Lee (2010) har gjort en studie i vilken de intervjuat fem kvinnor som lever eller har levt tillsammans med en missbrukande man. Alla de intervjuade kvinnorna uppgav att relationen med en missbrukande partner resulterade i både fysiskt, psykiskt och socialt skadliga effekter på deras liv. Författarna undersökte när och hur kvinnor nådde självmedvetenhet kring sin livssituation. De fann att brytpunkter för de olika kvinnorna när de nådde medvetenhet, var följande; insikt i att partners missbruk gick ut över barnen, insikt om att ha förändrats som person, en tilltagande ilska över livssituationen och ett eskalerande missbruk. Efter att medvetenhet nåtts uttryckte kvinnorna att de hade mer balans i sina liv och att de inte längre varken försökte kontrollera eller kände ansvar för sina mäns missbruk. Något som vi fann intressant med studien är att fyra av de fem intervjuade kvinnorna själva växt upp i familjer med missbruksproblem eller psykisk ohälsa. De hade erfarenheter av att de tog ett vuxenansvar i familjen samt att de hemlighöll förälderns missbruk. Den kvinna som inte växt upp under sådana förhållanden utan hade haft en tryggare uppväxt insåg tidigare i sin relation att något var fel och lämnade maken då hon insåg att han inte skulle förändras.

3.3. Känslor kring en närståendes missbruk

Andersson och Skårner (2015) har gjort en studie där de intervjuat 13 personer vilka har en närstående med missbruksproblem. Merparten av intervjupersonerna var kvinnor som delade med sig om sin relation till en missbrukande son och de känslor och erfarenheter som följer av det. Många av intervjupersonerna beskrev en stor kärlek till den missbrukande personen men uppgav att de samtidigt kände maktlöshet och ambivalens inför missbruket i sig samt relationen till den missbrukande personen. De kämpade med vad som var det rätta att göra, skulle de sätta ner foten och markera att de inte tänkte tolerera missbruket längre eller hjälpa och ta hand om hen? Många uppgav att de kände sig skyldiga till missbruket, att de kunde ha gjort något för att förhindra det, vilket för många då resulterade i skamkänslor. Detta yttrade sig bland annat genom att de till en början ofta hade svårt att berätta om missbruket för sin omgivning. När de väl berättat, upplevde de många gånger att personer i deras omgivning var väldigt hårda och inte tog hänsyn till att de älskade och ville skydda den missbrukande personen. En del upplevde svek genom att vänner och familj vände dem ryggen då de ansåg att de hanterat situationen felaktigt. För många fick detta istället effekten att inte överhuvudtaget tala om missbruket med personer i sin omgivning. Flera av de intervjuade personerna kände sig ensamma och utsatta och uppgav att de fick kämpa för att få hjälp från omgivning och samhället. Återkommande i intervjuerna var att de upplevde att missbruket förde med sig en känsla av att något okänt tog sig in i familjen och tog över deras familjemedlem. En av intervjupersonerna uttryckte att hennes son "...växlar mellan 'snäll pojke' och drogmonster." (Andersson & Skårner 2015, s. 12).

3.4. Möjliggörande av missbruk

Inom missbruksfältet kan man finna mycket forskning som fokuserar på hur ett alkohol- eller narkotikamissbruk påverkar anhöriga och deras beteenden (Rotunda & Doman 2001). Anhörigas agerande och beteende relaterat till en närståendes missbruk kan inom internationell forskning benämnas som *enabling*, på svenska *möjliggörande*. Thomas, Yoshika och Ager (1996) menar att partners till missbrukande personer alltid möjliggör dennes missbruk på ett eller annat sätt men pekar samtidigt på att dessa beteenden hjälper till och upprätthåller balansen i familjesystemet. Typiskt för möjliggörande menar Rotunda, West och O'Farrell

(2004) är att det karaktäriseras av inlärda beteenden, vilka potentiellt kan påverka den missbrukande personens alkohol- eller droganvändande antingen positivt eller negativt. Vanliga enabling-beteenden är olika typer av omhändertagande, att ta ett stort ansvar samt ta över sysslor i hemmet. Det kan även vara att hjälpa den missbrukande personen att ta sig ur situationer som denne försatt sig i eller att köpa alkohol eller droger åt denne (Thomas, Yoshika & Ager 1996; Rotunda, West & O'Farrell 2004).

3.5. Sammanfattning av tidigare forskning

I forskningsartikeln av Rotunda och Doman (2001) uttrycker de att enabling-beteenden är en naturlig reaktion eller beteende i en familj där en, eller flera, personer har ett missbruk. Att tala om naturliga beteenden, som författarna uttrycker, sett utifrån ett genusperspektiv eller ett socialkonstruktivistiskt perspektiv blir dock problematiskt då det inom dessa perspektiv antyds att det inte finns något som är naturligt. Socialkonstruktivister menar att beteenden eller handlingar inte är naturliga, utan socialt konstruerade (Wenneberg 2000, s. 11) Vi tolkar det därför som att det Rotunda & Doman (2001) menar då de talar om naturliga beteenden är att dessa inte borde ses som något sjukligt så som viss forskning pekar på.

I alla de artiklar vi presenterat ovan porträtteras en kvinna som anhörig till en manlig missbrukare, vilket öppnade upp intresset för genusfrågan i relation till missbruk. Genus eller liknande ord var därmed inget vi medvetet sökte efter då vi undersökte forskningsfältet, men efter hand som vi tog del av forskningsartiklar blev det tydligt för oss att forskningsfältet till stor del skildrar en kvinnlig anhörig till en manlig missbrukare. Skildringarna sker på ett problematiskt vis då kvinnor och dess beteenden anses kunna bidra till de problem som omger ett missbruk. Det var på den vägen som vi fann att det kunde vara intressant att använda genusteori som ett analysverktyg i vår studie.

4. Metod

4.1. Metodmässiga överväganden

Enligt Ahrne och Svensson (2011, s. 10) är samhället under ständig förändring vilket medför att de resultat som nås i samhällsvetenskaplig forskning aldrig är definitiva. Syftet med denna uppsats har emellertid inte varit att nå ett resultat som är stabilt över tid utan att undersöka några individers personliga upplevelser av att ha levt nära någon som missbrukar.

Bryman (2011, s. 37) menar att det utifrån ett socialkonstruktivistiskt synsätt inte går att betrakta den sociala verkligheten som slutgiltig. Snarare så är sociala företeelser och skapandet av kategorier under ständig förändring.

Socialkonstruktivism står även för att de kategorier vi människor använder för att förstå den verklighet vi lever i konstrueras i samspel mellan människor (Bryman 2011, s. 39). Socialkonstruktivismen tar inte det direkta eller omedelbara för givet utan den utgör en kritisk kraft vilken försöker avslöja företeelser och därmed nå den bakomliggande verkligheten (Wenneberg 2000, s. 10). Även om sociala handlingar inte ska ses som naturliga kan de trots detta vara mer eller mindre relevanta beroende på situation. Föreställningar om missbruk och att leva nära ett missbruk skapas utifrån den kunskap och de normer som råder i samhället, därav har det ansetts passande att applicera ett socialkonstruktivistiskt synsätt på denna studie.

En kvalitativ forskningsmetod lägger fokus på ord och förståelse av mänsklig interaktion samt hur människor i ett visst socialt sammanhang kan tolka den verklighet de lever i (Bryman 2011, s. 341). För att undersöka hur personer som har levt nära någon med ett missbruk har upplevt detta, har en kvalitativ innehållsanalys av självbiografiska böcker ansetts som en lämplig metod. Enligt Bryman (2011, s. 505) innebär denna metod att söka efter teman i empirin. Detta har varit nödvändigt eftersom det inte är möjligt att analysera den textmassa som empirin utgör, som helhet. Boreus (2011, s. 131-132) menar att texter är kommunikativa och att man genom textanalys kan studera människors föreställningar om samhället, vad som påverkar relationer mellan människor och bidrar till att skapa identiteter. Genom en kvalitativ innehållsanalys av

självbiografier har vi fått ta del av hur författarna beskriver sina erfarenheter och relationer samt getts möjlighet att studera vad som kan ses vara bidragande till att skapa identiteter, t.ex genusidentitet eller identitet i en familj.

Slutligen har en kvalitativ innehållsanalys låtit oss studera författarnas beskrivna upplevelser utan att vi själva haft någon påverkan på materialet. Genom att använda tryckt material istället för att genomföra intervjuer, har vi fått ta del av personliga erfarenheter utan att utsätta personerna för en situation som skulle kunna frambringa oönskade känslor.

4.2. Målstyrt urval

För att finna empiri som var relevant för studiens syfte och frågeställningar användes ett målstyrt urval. Genom detta angreppssätt har vi kunnat uppnå en större variation i empirin vilket också är det som eftersträvs (Bryman 2011, s. 392).

För att samla in empirin använde vi oss av sökmotorerna Google, Bokus, Adlibris, Libris, LOVISA samt Helsingborgs Stadsbiblioteks söktjänst. Via Google fann vi hemsidan "medberoendeoasen.com" där det fanns tips på böcker inom ämnet. Sökorden som användes var; anhörig+missbruk, medberoende samt självbiografi. Ordet medberoende inkluderades då vi insåg att vi genom att addera det sökordet också fick träffar på böcker som var relevanta för studien, även om vi inte ville undersöka medberoende som begrepp. Vi fick ungefär ett 10-20-tal träffar på vardera nätbokhandel, sökningen på Libris gav ett 90-tal, sökningar på Google resulterade i över 10.000 träffar och bibliotekskatalogerna gav ungefär 35 respektive 15 träffar. Begränsningar med sökvägarna är att vi blivit styrda till bokhandlarnas respektive utbud, att det inte var möjligt att beakta alla träffar på Google samt att sorteringen på resultaten medförde att relevanta träffar kan ha gått förlorade. När vi sammanställde alla sökningar, exkluderades självhjälpsböcker då dessa har ett annat syfte och inte heller förmedlar personliga berättelser på det sätt som vi önskat ta del av. Då vi hade för avsikt att använda oss av böcker som når ut till en stor publik, valde vi ut självbiografier som vi fann vara återkommande i de olika sökmotorerna. Det gjordes ingen medveten tidsavgränsning vid sökningar av litteratur. Dock föll det sig så att då vi studerade sökträffarna var de

självbiografier som tycktes relevanta för studien och därmed inkluderades i empirin, skrivna på 2000-talet. Det ansågs intressant eftersom ämnet blivit mer omskrivet på 2000-talet.

Det vi huvudsakligen varit intresserade av var att undersöka personers erfarenheter av att leva nära ett missbruk, och inte huruvida författarna identifierar sig med medberoende-begreppet. Därmed valde vi att i urvalet inkludera självbiografier skrivna både av personer som inte identifierar sig som medberoende och av de som identifierar sig som medberoende. Sökningar efter tidigare forskning har visat att det finns begränsat med svensk forskning på ämnet, därav ansåg vi det intressant att välja böcker skrivna av svenska författare. Urvalet har inte styrts av att relationen till den missbrukande personen är av samma slag eftersom det inte är relevant utifrån studiens syfte och frågeställningar. Därför valdes självbiografier skrivna av både personer som är vuxna barn till missbrukande föräldrar samt personer som levt i en kärleksrelation med en missbrukare. På så vis kunde olika perspektiv på relationen till och erfarenheter av att leva med någon som missbrukar synliggöras. Att använda självbiografier skrivna av både kvinnor och män var från början inte ett medvetet urvalskriterium, men vi valde att göra det baserat på vår nyfikenhet på hur genus skapas och införlivas genom böckerna. Genom att vi läst böcker av både kvinnliga och manliga författare har vi fördjupat vår förståelse för upplevelser av missbruk utifrån ett genusperspektiv. Föreställningar om genus och betydelsen av det biologiska könet i relationer är något som har funnits och förändrats över tid. Då urvalet av självbiografier utgörs av författare i olika åldrar kan de på olika sätt antas ha präglats av den tid och de föreställningar som rådde under deras uppväxt. Detta har medfört en möjlighet att ta del av olika perspektiv på erfarenheter kring att leva med en närståendes missbruk.

Fem självbiografier valdes, två skrivna av kvinnliga författare; "Vi har ju hemligheter i den här familjen" av Therése Eriksson (2009) och "En medberoendes dagbok" av Jenny Brolin (2013), två stycken skrivna av manliga författare; "Glöm mig" av Alex Schulman (2016), och "Blåbärsmaskinen" av Nils Claesson (2010) samt en bok skriven av ett par; "Vägen ut" av Kjell-Olof Feldt och Birgitta von Otter (2016).

4.3. Tillvägagångssätt

Aspers (2011, s. 165) menar att i en studie där en stor mängd material samlas in, är kategorisering nödvändigt eftersom det är svårt att analysera en stor textmassa som helhet. När all empiri samlats in påbörjades processen med att läsa och bearbeta materialet. Vi läste böckerna parallellt, vilket innebar att vi gjorde en första, öppen genomläsning av hälften av böckerna, sedan diskuterades tillsammans vad vi läst igenom och vad vi funnit intressant. Därefter bytte vi böcker och gjorde en mer grundlig läsning av de böcker som den andra av oss läst mer öppet. Vid den grundligare läsningen kodades böckerna genom att teman och kategorier identifierades. På detta sätt läste vi båda samtliga böcker, men i omvänd ordning. Genom att först göra en öppen genomläsning av böckerna, kunde vi vidhålla en nyfikenhet och öppenhet till materialet. Detta arbetssätt menar Rennstam och Wästerfors (2011, s. 198) möjliggör att teman skapas utifrån empirin. Teman identifierades genom att de framträdde i samtliga böcker och även var intressanta i relation till det vi läst om i tidigare forskning. Fokus var på händelser som för författarna tycktes extra betydelsefulla men också situationer där de förmedlade mycket känslor kring hur de upplevde situationen samt hur de beskrev sina erfarenheter. Efter att all empiri kodats, påbörjades en sammanställning av materialet vilket mynnade ut i följande koder; relation till den missbrukande personen som nykter, relation till den missbrukande personen som onykter, skyddsfaktorer gentemot den missbrukande personen, skyddsfaktorer gentemot författaren själv, mående och självkänsla, strategier för att påverka den missbrukande till att bli nykter samt intagande av annan roll. Utifrån dessa koder arbetade vi oss fram till nya teman som sedan användes i analysen. Valet av genusteori kom vi fram till efter att ha sett att det inte bara i empirin, utan även forskning framgick tydligt en beskrivning av kvinnliga och manliga beteenden i relation till missbruk. Vi hade en tanke om att det kunde finnas förklaringsverktyg till detta inom genusteori, framförallt då vi ville förstå hur och varför olika egenskaper och beteenden tillskrivs de olika könen.

4.4. Förförståelse

Förförståelsen som vi gick in med i arbetet med denna uppsats var tämligen begränsad. Ingen av oss har haft en nära relation med någon som missbrukar och

därmed inga personliga upplevelser av en sådan relation. Tankar vi hade innan vi påbörjade arbetet med uppsatsen var att det kan anses vara skamfyllt att leva med någon som missbrukar och vi visste att dessa erfarenheter kunde benämnas med medberoendebegreppet. Vi hade däremot ingen vidare insikt i vad begreppet egentligen innebär. Efter att ha tagit del av forskning inom ämnet samt bearbetat empirin fick vi ett bredare perspektiv och en vidare förståelse för hur ett missbruk kan upplevas och de svårigheter som det kan innebära för personer i missbrukarens omgivning. Vår förförståelse av genus däremot var annorlunda. Vi båda anser att kvinnor fortfarande i dagens samhälle allt för ofta porträtteras i relation till män och som kvinnor är det möjligt att vi i vår skrivprocess präglats av de erfarenheter och upplevelser vi har av att vara kvinnor, och även av våra relationer till män. Vi tror inte det är möjligt att hålla sig helt objektiv, utan som människa präglas förståelse och tolkning av ens erfarenheter och kunskap. När vi arbetat med uppsatsen har vi upprepade gånger kritiskt läst vårt material samt varit ifrågasättande till varför vi tolkat och skrivit på ett visst sätt. Genom detta förhållningssätt har vår avsikt varit att försöka lägga vår förförståelse åt sidan och förmedla en så objektiv bild som möjligt.

4.5. Tillförlitlighet

Bryman (2011, s. 353) hänvisar till Guba & Lincoln vilka menar att kvalitativ forskning kan bedömas efter begreppen tillförlitlighet och äkthet. Tillförlitlighet delas in i fyra delkriterier; *Trovärdighet*, *Överförbarhet*, *Pålitlighet* och *En möjlighet att styrka och konfirmera*. Nedan presenterar vi de kriterier som kunnat appliceras på denna studie.

Genom att vi redogjort för hur forskningsprocessen har gått till och att hänsyn tagits till de regler som finns för uppsatsskrivande har två delkriterier för tillförlitlighet, nämligen *pålitlighet* och *trovärdighet*, beaktats. Något som ytterligare hade ökat trovärdigheten är om författarna hade kunnat bekräfta att empirin uppfattats på rätt sätt, vilket inte varit möjligt. *En möjlighet att styrka och konfirmera* innebär att vi som författare ska säkerställa att vi agerat i god tro och inte medvetet låtit personliga värderingar eller teoretisk inriktning styra undersökningen (Bryman, 2011, s. 355). Vi applicerade detta kriterium genom att vi från början inte valt teorier utan istället lät materialet tala för sig själv och

mynna ut i de teman som sedan kunde knytas an till teori. Det finns alltid en risk att även personliga åsikter eller värderingar omedvetet påverkar kodning och analys. Vi ser det därför som en fördel att ha varit två författare, vilket har resulterat i många diskussioner där vi kunnat förhålla oss kritiska både till materialet och till varandra.

Guba och Lincoln (Bryman, 2011, s. 356) delar in *äkthet* i fem kriterier, varav hänsyn endast tagits till det kriterium som lämpar sig för denna studie, vilket är *rättvis bild*. Genom användandet av citat har läsaren givits möjlighet att få ta del av originaltexten, och inte enbart våra återgivningar av den. Vid återgivningar har det funnits en strävan efter att inte ta saker ur sitt sammanhang utan att så långt det varit möjligt försökt återge hela kontexten.

Guba och Lincoln (Bryman 2011, s. 354) menar att en och samma verklighet kan beskrivas på många sätt och ställer sig kritiska till att det skulle finnas en absolut sanning om den sociala verkligheten. Vår avsikt har heller inte varit att nå en absolut sanning om något visst, utan att nå en förståelse för enskilda berättelser. Empirin har lästs med en vetskap om att det är författarens egen version och upplevelse av sitt eget liv och inte en verklighet som behöver överensstämma med andras syn. Utifrån de teorier vi har valt att använda för att analysera empirin har vi begränsat oss till delar av författarnas berättelser och har därmed inte haft för ambition att förstå dem i sin helhet. Vi har utifrån identifierade teman gått djupare in på de delar som ansetts vara av störst intresse och varit möjliga att koppla till genusteori och exempelvis olika genuskontrakt.

4.6. Källkritik

Som ett led i att bedöma de valda självbiografierna på ett källkritiskt sätt har Scotts fyra bedömningskriterier använts; autencitet, trovärdighet, representativitet och meningsfullhet (Bryman 2011, s. 489).

Autencitetskravet avser huruvida materialet är äkta och om författaren också är den riktiga upphovsmannen. När det gäller självbiografier har det blivit ett allt större problem med spökskrivare varför det är viktigt att ta hänsyn och vara kritisk till böckers ursprung (Bryman 2011, s. 491). I de valda självbiografierna utgår vi

från att de som anger sig som författare också är det, då det i urvalsprocessen inte funnits något som indikerat på att så inte skulle vara fallet. Det har inte heller funnits något som tyder på att det är fler författare inblandade.

Kriteriet *trovärdighet* syftar till materialets riktighet och om det som återges verkligen är författarens sanna tankar och känslor. Detta är något som är särskilt viktigt för självbiografier då de böckerna kan vara skrivna i syfte att skapa ett visst rykte (Bryman 2011, s. 491). En risk som kan finnas med samtliga självbiografier är att historien justeras för att få publicitet och nå höga försäljningssiffror, något som kan göra att det är svårt att avgöra hur sanningsenlig den historia som återges är. Om författaren är en offentlig person kan det även finnas en medvetenhet hos denne om att boken kan väcka ett stort intresse hos allmänheten vilket kan påverka om författaren är helt ärlig i sin berättelse. Några av de valda självbiografierna har skrivits av mer eller mindre offentliga personer men oavsett om författaren är offentlig eller ej har självbiografierna lästs med en medvetenhet om detta.

Representativitet menar Bryman (2011, s. 491) avser ifall det material som analyseras är typiskt för sin kategori. Självbiografierna som valts är alla skrivna under 2000-talet men utspelar sig under olika och ofta längre tidsperioder i författarnas liv. Böckerna kan sägas vara typiska för sin kategori på så vis att ett stort antal självbiografier som ur olika perspektiv beskriver erfarenheter av missbruk skrivits under just 2000-talet. Dock är författarna inte en homogen grupp utan har olika bakgrunder sett till klass, kön och bakgrund. Det är vad vi strävat efter; att nå ett urval som i så stor mån som möjligt speglar verkligheten. Vi ville ta del av erfarenheter av missbruk sett ifrån olika perspektiv, vilket blivit möjligt då vi använt oss av självbiografier skrivna av personer med olika erfarenheter, bakgrund, kön och ålder.

Meningsfullhet betonar kommunikationen i materialet, om det är tydligt och begripligt för mottagaren (Bryman 2011, s. 489). I boken *Blåbärsmaskinen* skriven av Claesson (2010) var detta något vi reflekterade kring då vi uppfattade denna bok som stundtals vag och att det i vissa sammanhang var otydligt vad författaren menade. Med anledning av detta upplevde vi det svårt att återge boken

på ett tydligt vis för läsaren. Det är möjligt att oklarheter hade kunnat förtydligas genom att ta del av vad någon annan uttryckt om materialet, men det som är relevant för denna studie är författarnas egna berättelser och upplevelser, snarare än någon annans tolkning. Övriga böcker var skrivna på ett övergripande enkelt språk och vi upplevde inga svårigheter med att förstå berättelserna. Däremot hade författarna olika skrivstilar och använde sig av olika sätt att framföra sina berättelser på, vilket gjorde att det fanns olika mycket material från respektive bok att använda sig av i analysen.

4.7. Etiska överväganden

Att leva med ett missbruk och också som anhörig, kan av många upplevas som stigmatiserande och skamfullt, vilket beskrivits tidigare i studien. Vår avsikt har inte varit att reproducera en kategorisering av människor, eller att på något sätt bidra till att människor stigmatiseras. Detta måste en forskare alltid ta hänsyn till eftersom forskarrollen medför makt att använda vissa begrepp och därmed att kategorisera. Vid all forskning är det av största vikt att ta hänsyn till och visa respekt för människovärdet (Andersson och Swärd 2008, s. 242). Det är även viktigt att ta hänsyn till hur texter producerats och vilket dess tänkta användningsområde är (Boréus 2011, s. 132). Vi har beaktat detta genom att ta hänsyn till Vetenskapsrådets fyra forskningsetiska principer, vilka är: informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet (Kalman & Lövgren 2012, s. 13). Nedan förs resonemang på vilket sätt de är relevanta för denna studie.

Materialet som använts i denna studie är offentligt publicerade självbiografier och därmed finns inga direkta respondenter som i exempelvis en intervjustudie. Således har resonemang förts kring att det inte varit nödvändigt att informera författarna om att studien skulle genomföras och inte heller har det ansetts nödvändigt att inhämta deras samtycke, just eftersom de erfarenheter de skrivit ner i bokform finns tillgängliga för allmänheten. Det finns däremot också en medvetenhet om att de texter vi arbetat med inte har producerats i syfte att ingå som analysmaterial i en kandidatuppsats. Därmed har vi beaktat nyttjandekravet genom att de slutsatser och resultat vi når genom det insamlade materialet endast kommer att användas i denna studie, vilket Kalman och Lövgren (2012, s. 14)

menar att nyttjandekravet innebär. Slutligen, handlar konfidentialitetskravet om att uppgifter om personer som ingår i en studie ska hemlighållas och hanteras på så vis att ingen utomstående kan ta del av uppgifterna (Bryman 2011, s. 132). Därmed blir konfidentialitetskravet inte applicerbart på denna studie. Vi nämner författarna vid namn i analysen, med stöd av resonemanget ovan att författarna offentligt publicerat sina berättelser. Vi har behandlat materialet med respekt för författarnas upplevelser och känslor då vi är medvetna om att författarna genom sina självbiografier till viss del utelämnar både sig själva och deras anhöriga.

4.8. Arbetsfördelning

Under arbetets gång har vi båda sökt efter tidigare forskning och empiri. Därefter har vi sammanställt olika artiklar var för sig men diskuterat dem tillsammans. När det gäller metodavsnittet har det dels skrivits gemensamt och dels delats upp så vis att du Hane skrivit följande: Källkritik och Tillförlitlighet och Borg följande: Urval, Tillvägagångssätt och Etiska överväganden. Vi har sedan läst igenom och korrigerat samtliga avsnitt i metodkapitlet gemensamt för att få en röd tråd och för att olika avsnitt inte ska gå in i varandra. Övriga delar av arbetet har genomförts gemensamt, genom att vi suttit och diskuterat och skrivit tillsammans på varsin dator i Google docs. Detta gjordes för att kunna följa vad vi båda skrivit och för att få en enhetlig text. Vi var medvetna om att det vid bearbetning av materialet fanns risk för olika tolkning, därmed var det under hela processens gång viktigt för oss att ständigt föra en diskussion och på så vis få en samstämmig tolkning av materialet.

5. Teori

För att analysera empirin har genusteori valts och nedan presenteras ett antal begrepp som har ansetts särskilt intressanta. Det vi fann i sökning av tidigare forskning är en traditionell bild av kvinnligt och manligt och därmed har begrepp som t.ex genusordning och socialisationsmodellen ansetts passande för analysen. Utifrån synen om att kön är något som socialiseras och förknippas med förväntningar om hur en skall vara ser vi en koppling till hur olika personer kan inta olika roller, beroende av kön men även utifrån relationer och omgivning. Därför har vi också valt att använda delar av Goffmans (2009) dramaturgiska perspektiv som presenteras nedan. Vi förstår teorierna i relation till varandra på så

vis att det inom genusteori finns föreställningar om hur könen generellt ska vara men också uppfattas olika beroende på situation. Därför anser vi det intressant att koppla detta till delar av Goffmans dramaturgiska perspektiv där man menar att relationer och roller styrs av situationen.

5.1. Genus

Centralt inom den genusvetenskapliga forskningen är tanken om att kön är något som konstrueras, fostras eller socialiseras och därmed uppfattas kön olika beroende på kontext. Således ses kön som något förändringsbart snarare än något biologiskt och bestämt (Mattsson 2015, s. 47; Wenneberg 2000, s. 65). En vanlig utgångspunkt då det i samhället talas om genus är en biologisk uppdelning mellan kvinnor och män, det vill säga en dikotomi. En dikotomi bygger på skillnader menar Connell & Pearse (2015). Genom att vara vad dess motsats inte är, upprätthålls detta motsatspar och för att inte rubba den balans som finns blir det därför viktigt att tillhöra antingen den ena eller andra kategorin (Mattsson 2015, s. 43).

Mattsson (2015, s. 58) menar att mannen traditionellt sett har ansetts som normen vilket utmålade kvinnan som avvikande i relation till normen. Vissa sociala beteenden eller egenskaper kan antas vara karaktäristiska för kvinnor respektive män och varje gång vi talar om en kvinna eller en man hänvisas till ett jättelikt system av tolkningar som har skapats under vår kulturs historia. Kvinnor framställs som intuitiva och förväntas exempelvis vara omvårdande, känslamma och sexuellt lojala. Män antas ha en hård yta, vara aggressiva, tystlåtna och ha en förmåga till att stänga av sina känslor (Connell 2003, s. 58, 89; Johannisson 2009, 111, 214). Under tidigt 1900-tal beskrevs gråtande män som att de saknade manlighet, och en gråtande man anses mer sällsynt och hans tårar därmed som äkta, medan kvinnans blir misstänkliggjorda och ses som något hon kan använda för att spela upp en fasad (Johannisson 2009, s. 114, 215).

5.1.1. Genusordningen

Connell (2003, s. 15-17) menar att de flesta människor enligt psykologiforskning, i olika grad har både feminina och maskulina drag. Hen menar att manlighet och kvinnlighet inte enbart konstrueras genom sociala normer utan även av människan

själv och på så sätt tar varje person själv en plats i genusordningen genom sitt sätt att agera i det vardagliga livet. Genusordningen är något som män vanligtvis gynnas av, men om de avviker från den maskulina normen, exempelvis genom att exempelvis ha egenskaper som anses feminina eller "mesiga" eller att vara homosexuell, kan de istället utsättas för lidande. Genusförhållandena är således både bidragande till njutning, framgång och identitet samtidigt som det kan leda till orättvisor eller lidande (Connell, 2003).

Att se genus utifrån en biologisk uppdelning speglar inte verkligheten eftersom människan inte låter sig delas in i två fack, menar Connell (2003, s.20). Med detta synsätt skulle man bortse från skillnader mellan kvinnor och skillnader mellan män. Ett sätt att komma förbi de svårigheter som en dikotomi innebär menar Connell (2003) är att istället fokusera på sociala relationer och släppa fokus på skillnader. Att vara kvinna eller man är inte något som är förutbestämt utan det är något en blir, vilket är en ständigt pågående process menar Connell och Pearse (2015). Det kan benämnas med att skapa sig själv en genusidentitet, vilket resulterar i tillhörighet till en genuskategori. Tankar om vad det innebär att tillhöra en viss genuskategori och vilka beteenden, egenskaper etc. som tillskrivs den genuskategorin utvecklas under hela våra liv.

5.1.2. Det stereotypa genuskontraktet

Det stereotypa genuskontraktet är ett slags outtalat avtal som ingås mellan en kvinna och en man och som sätter upp ramar för hur det *bör* vara i en relation eller ett äktenskap. Det bygger på berättelser om relationen män och kvinnor emellan som finns i gamla skrifter, såsom exempelvis bibeln. Kvinnor och män förväntas ha olika givna roller i en relation, kvinnan är den som är knuten till och tar hand om hemmet, samt att hon är den som föder barn. Mannen i sin tur tar hand om kvinnan och står för försörjningen (Hirdman 2001). Det stereotypa genuskontraktet handlar om att anpassa sig efter vad en har att tillgå, att skapa ett bra liv av det en har. Det handlar om rättigheter och skyldigheter mellan könen. Med denna bild ses kvinnan som den underordnade och mannen överordnad. Det kan ses som bidragande till den syn på manligt och kvinnligt som ofta råder i samhället och denna syn får legitimitet genom detta genuskontrakt. Hirdman (2001) menar att genuskontraktet skapar ett konkret analysverktyg och att man

därigenom kan nå en förståelse för genusbunden logik. På så vis kan det begripliggöra beteenden inom relationer mellan en kvinna och en man. Att det finns ett oskrivet kontrakt i relationen skapar för många personer en trygghet då en vet vad som väntas och hur det ska vara i relationen. Vidare menar Hirdman (2001, s. 94) att det stereotypa genuskontraktet är en renodling av invanda mönster och logiker hos människor.

Det stereotypa genuskontraktet härstammar ur traditionella föreställningar om relationen mellan kvinnor och män och relationen är sett ur det perspektivet, inte jämställd. Men under 1960-talet växte en jämställdhetsrörelse fram där män skulle kunna visa känslor och få lov att gråta utan att det skulle ses som opassande. Där synliggjordes att relationen mellan kvinnor och män är problematisk och därmed skapades något som kan ses som ett jämställdhetskontrakt. Stereotypa bilder av kvinnor och män började ifrågasättas och könsrollerna ansågs inte bundna till biologiskt kön. Med jämställdhetskontraktet följer lika rättigheter och skyldigheter mellan moderna människor, både i hemmet och på arbetet och på så vis skapas en mer rättvis tillvaro mellan könen (Hirdman 2001).

5.1.3. Socialisationsmodellen

Socialisationsmodellen innebär att genus skapas redan när vi är små. Sociala normer och förväntningar om hur flickor respektive pojkar ska vara förmedlas genom familj, skola och media. Genom olika handlingar överförs sociala normer och förväntningar till flickor respektive pojkar. Genom positiv och negativ förstärkning lär barnen det lämpliga beteendet för deras respektive biologiska könstillhörighet och på så vis internaliseras till slut normerna. Ett annat sätt som normer överförs till barnen kan ske genom att de har en förebild som de ser upp till och tar efter. För en liten pojke är det ofta pappan som är förebilden. Det innebär att manlighet eller kvinnlighet till stor del präglas av vilka erfarenheter och vilka personer som finns nära i ett barns liv (Connell & Pearse 2015, s. 141-142).

Denna modell har emellertid kritiserats bland annat för att inte ta hänsyn till mer än en könsroll för flickor och en för pojkar och för att den lärande ses som passiv och förväntas ta till sig och uppvisa det som lärs ut. Dessutom förutsätter

socialisationsmodellen att genusinläringen bygger på att människan skaffar sig karaktärsdrag, vilka leder till regelbundenheter i beteendet. Det går dock inte att peka på att det finns några större skillnader i karaktärsdrag mellan kvinnor och män menar Connell (2003, s. 104-105).

Denna teori har trots kritiken som riktats mot den, valts att användas i denna studie då den kan utgöra en förklaringsmodell för de beteenden som författarna uppvisar.

5.2. Goffmans dramaturgiska perspektiv

Teorin tar sin utgångspunkt i att människor, i mötet med andra människor, kommer att vilja få information om de andra personerna för att veta hur en ska agera. Att föra sig, tala och framställa sig på ett visst vis kan ses som att en *roll* intas och en roll kan spelas upp under ett *framträdande* eller vid andra tillfällen (Goffman 2009). Att uppspela en viss roll förutsätter att de som observerar tar rollen på allvar och tror på de egenskaper personen utger sig för att besitta. Det kan hända att personen som uppspelar rollen spelar den på ett sådant trovärdigt vis att hen till slut själv också tror att det är äkta. Det är inte bara personen som framträder som sätter upp ramarna för om framträdandet lurar publiken, utan i vissa situationer är det publiken som inte tillåter personen att vara ärlig i sitt framförande (Goffman 2009, s. 25, 26).

Goffman (2009, s. 23) använder begreppet *framträdande* för att beteckna det som en individ uppvisar för en grupp. Framträdandet består av följande roller: de som agerar, de man agerar för och utomstående som varken deltar eller iakttar agerandet. I ett framträdande är det även viktigt att upprätthålla definitionen av situationen och därmed ha kontroll och inte delge publiken någon information som kan radera det som utspelas framför dem. Den som framträder måste kunna bevara sina hemligheter och få sina hemligheter bevarade, annars riskerar de att utgöra ett hot mot framträdandet (Goffman 2009). Ett framträdande är något som socialiseras och formas för att passa in i de förväntningar och sammanhang som det framförs i. Det kan antingen ses som något som spelas upp för att övertyga andra människor eller som något som sker för individens egen del. För att lyckas med detta framträdande krävs att den agerandes roll stämmer in på de stereotypa

föreställningar som observatören har och genom anpassning kommer individen att införliva de värden som är rådande i samhället, vilket Goffman (2009) kallar idealisering.

6. Resultat och analys

Nedan görs en kort presentation av de valda självbiografierna i vilka författarna skildrar sina liv med en närstående som missbrukar. Därefter följer analysen vilken är uppdelad i följande rubriker; Livet förändras i takt med missbruket, Lojalitet, Omsorgstagande, Förändrade relationer, Konflikt samt Mående och känslor. Dessa rubriker bygger på teman som identifierades vid sammanställningen av självbiografierna. Genom att analysen presenteras enligt ovan nämnda rubriker görs en framställning där samtliga aspekter av frågeställningarna behandlas integrerat.

Blåbärsmaskinen, Nils Claesson (2010)

Claesson skriver om sitt liv och erfarenheter av att leva med en alkoholmissbrukande pappa. Fadern är en känd och folkligt omtyckt person, men den bild som Claesson målar upp av sin pappa är långt ifrån allmänhetens bild av honom. Uppväxten präglas av en frånvarande och oberäknelig pappa som styr och kontrollerar familjen men som sällan sätter familjen främst.

Glöm mig, Alex Schulman (2016)

Schulman beskriver i denna bok sin uppväxt med en alkoholiserad mamma. Boken skildrar främst relationen mellan honom och mamman, både som barn och som vuxen. Från några första lyckliga år, till att mamman börjar dricka och fram till nutid. Hela familjen förhåller och anpassar sig till situationen, en situation de inte gärna talar om. Boken belyser en problematisk relation mellan mor och son, en kamp för att få vardagen att fungera och en vilja att försonas.

Vi har ju hemligheter i den här familjen, Therése Eriksson (2009)

Eriksson skriver om sitt liv med en alkoholmissbrukande mamma. Till en början beskrivs en lycklig och idyllisk barndom i villaförorten. De lever som en vanlig familj men hennes liv ändras en dag då hon, elva år gammal, får veta att hennes

mamma är alkoholist. Tiden som skildras efter det kantas av en smått kaotisk tillvaro, där Eriksson är den som får ta hand om sin mamma istället för tvärtom. Allt hon önskar är att hennes mamma ska bli nykter, men när det händer drabbas modern av en svår depression och oron från dotterns sida kvarstår och växer. Det Eriksson beskriver är en relation kantad av svek, men också en stark kärlek.

En medberoendes dagbok, Jenny Brolin (2013)

Brolin skildrar i denna bok sitt liv som medberoende till sin missbrukande sambo Rickard. Till en början är han omtänksam, kärleksfull och ärlig. Han berättar tidigt i deras förhållande att han haft ett drogmissbruk men att han sedan ett par år är fri från det. För Brolin är det inte avskräckande, om än något oroväckande, men Rickard försäkrar henne om att han lagt det livet bakom sig. Det är dock en tidsfråga innan han återfaller i gamla mönster och återupptar sitt missbruk. I boken skildrar Brolin en vardag kantad av en oro, ångest och rädsla över vad missbruket gör med sambon men även hur det påverkar henne och hennes barn. Läsaren får ta del av hur ödesdigert missbruk är och hur lite resurser samhället har för att hjälpa personer med missbruksproblem.

Vägen ut, Kjell-Olof Feldt och Birgitta Von Otter (2016)

Feldt och von Otter, ett gift par, skriver tillsammans denna biografi. Den skildrar dagboksinslag från dem båda efter att det uppdagats att Feldt har ett riskabelt alkoholbruk och bestämt sig för att påbörja ett sex månaders långt experiment mot nykterhet. Strävan är emellertid inte att förbli nykter, utan Feldt vill kunna dricka, mer kontrollerat, ungefär som sin fru, uttrycker han. Projektet inleds med en månads total nykterhet, i vilken de båda makarna noterar förbättringar, både i Feldts fysiska mående men även i deras relation. Boken kantas av en kamp mellan total nykterhet och "måttligt drickande" för en man på ålderns höst, och hur det påverkar relationen makarna emellan.

6.1. Livet förändras i takt med missbruket

Eriksson beskriver till en början mamman som pelaren i familjen, hon var stark, ödmjuk, självständig och den som tog hand om hemmet. När missbruket tog vid förändrades mamman och Eriksson beskriver sin missbrukande mamma som aggressiv, elak och självisk. Eriksson hade en längtan efter att mamman skulle ta hand om henne men får istället gång på gång uppleva svek. Mammans missbruk

tog över och påverkade hela familjen och samtidigt tog inte heller pappan rollen som en omsorgstagande förälder utan reagerade istället genom att vända sig till dottern för stöd. Eriksson behandlades därför ofta som en vuxen samtidigt som hon önskade att få en omsorg som varken mamman eller pappan var kapabel till. Pappan beskrivs istället som rolig, snäll och en kompis som hon kunde berätta allt för (Eriksson 2009, s. 29-30). Han beskrivs som obrydd av vad som händer i hemmet och arbetar långa dagar som snickare och när han kommer hem på kvällen har han inte en tanke på ifall dottern har ätit kvällsmat eller ej, trots att klockan är tio på kvällen. Pappan är familjens försörjare vilket kan leda till att han då slipper undan ansvar för sysslorna som rör hemmet samt omsorg av Eriksson och hennes bror. Det kan förstås med att pappan har intagit en plats i genusordningen och i familjen införlivar han bilden av en maskulin man (Connell 2003, s. 16). De beteenden han uppvisar kan utgöra begränsningar utifrån de förväntningar som finns på honom som man. Här kan ses både de förväntningar som han själv byggt upp men även den bild som samhället förmedlar av en man. Om utgångspunkten är att manliga och kvinnliga roller samt beteenden är konstruerade, innebär det också att de är förändringsbara (Mattsson 2015, s. 47). Detta synsätt innebär att pappan skulle kunna frångå den roll han har inom familjen. Detta är dock inget han gör och därmed upprätthåller han sin del av det stereotypa genuskontraktet som råder inom familjen. Trots att Erikssons roll i familjen förändras och att hon stundtals tar mammans roll i genuskontraktet uttrycker hon inte några förväntningar på pappan om att ta den roll som mamman tidigare haft. Det stereotypa genuskontrakt som råder inom familjen kan vara så starkt rotat att det inte ses som ett alternativ för Eriksson att det skulle brytas genom att pappan tog en annan roll. Vi gör tolkningen att Eriksson tar mammans roll för att möjliggöra att pappan kan kvarstå vid sin.

Flera av författarna beskriver ett liv innan och ett liv efter att deras närståendes missbruk började. Utifrån deras berättelser framgår att missbruket på olika vis kommit att förändra både deras vardag och relationer. Författarna beskriver något som kan tolkas som en dubbelhet, samtidigt som de hatar den person som deras förälder eller partner är när hen är onykter, får de samtidigt ångest över att vara hård eller orättvis mot dem. Detta är något som identifieras även i Andersson och Skårner (2015) studie där en mamma uppgav att hennes missbrukande son

“växlade mellan ‘snäll pojke’ och drogmonster” (Andersson & Skårner 2015, s. 12). Detta blir även tydligt i Brolins berättelse;

Och den nyktre Richard, den där fina, snälla killen som jag fastnat för, han försvann när tablettorna eller alkoholen kom fram. Den personen han blev då, hatade jag. Jag hatade honom med en brinnande lust och jag ville bara få tillbaka den där snälla, gulliga killen igen. (Brolin 2013, s. 20).

Gemensamt för flera av författarna är att de beskriver sig vara experter på att läsa av förälderns eller partnerns sinnesstämning, då deras humör svänger kraftigt i takt med berusning. Genom att bara se på personen, eller höra hans röst märker de om hen är berusad eller nykt. Eriksson beskriver det såhär; “Hon hade samma röst som min mamma, såg ut som min mamma, men ingenting inuti var min mamma”. (Eriksson 2009, s. 148). Att på det viset, byta personlighet kan tolkas som att personen byter roll. Nedan återges ytterligare ett exempel detta;

Genom att dricka kunde han kontrollera sin nära omgivning och på så sätt expandera sin egen kropp och sina egna känslor till att gälla alla i familjen Claesson... När Stig var på fyllan blev hela familjen orolig och när Stig var nykt blev familjen lugn, men det var hela tiden Stig som stod för det läge som alla i familjen fick rätta sig efter och försöka läsa av för stunden. (Claesson 2010, s. 134).

I denna berättelse går det att utläsa rädslan för, och ovissheten kring att inte förstå vad som händer och en ständig anpassning till den som missbrukar och dennes humör. När Claessons pappa dricker blir han någon annan, han intar en annan roll i familjen. Goffman (2009) beskriver att då en person intar en annan roll, medför detta en osäkerhet hos omgivningen då de plötsligt saknar kunskap om situationen. Detta förklarar Goffman med att människor ständigt söker information om andra för att veta hur de ska förhålla sig till dem. Flera av författarna beskriver den nyktre föräldern eller partnern som den person som de känner, medan den onyktre är någon annan. Genom att de frångår de invanda

rollerna skapas en osäkerhet och svårighet för författarna att veta hur de ska agera i relation till deras anhörige.

6.2. Lojalitet

Något som framkommer i samtliga självbiografier är en lojalitet gentemot den anhörige som missbrukar, vilket kan ses som ett skyddande beteende. Dessa skyddande beteenden kan både ses som skydd gentemot författaren själv och gentemot den missbrukande personen. I många fall går skydds-beteendena in i varandra vilket gör att det är svårt att skilja dem åt. Gemensamt för författarna är också att de ägnar sig åt ett slags "undanröjande" till vinning för den missbrukande personen. Det innefattar både lögn och att täcka upp för eller att rätta upp situationer som de missbrukande personerna försätter sig i. Ett exempel på det är von Otter (Feldt & von Otter 2016, s. 23) som beskriver hur hon efter middagsbjudningar med vänner eller barn, fått kontakta dem och be om ursäkt för sådant hennes make gjort eller sagt. Här kan göras koppling till Rotunda och Doman (2001) som menar att anhöriga till missbrukare ofta uppvisar enabling-beteenden, som att exempelvis rätta situationer som den missbrukande personen försatt sig själv eller familjen i vilket kan tolkas som det von Otter gör.

Lojaliteten och kärleken till den missbrukande personen beskrivs i alla böckerna vara mycket stark, vilket kan bidra till en rädsla för förändring. Detta kan kopplas till Andersson & Skårner (2015) som i sin studie fann att anhöriga till missbrukare har svårt att komma överens med sig själv kring huruvida de ska försöka förändra sin livssituation, eller fortsätta ta hand om, samt stötta missbrukaren. I flera av böckerna identifierades denna ambivalens vilket kan tolkas som att den livssituation författarna kände till ingav trygghet även om situation de befann sig i varken var önskvärd eller hälsosam. I samtliga självbiografier beskrivs den missbrukande personen som den som har kontrollen och styr familjen, vilket är en situation som råder oavsett om den missbrukande personen är kvinna eller man. Utifrån detta kan tolkas att även om föräldern eller partnern och dess missbruk styr familjen, är det bättre att vara kvar i situationen, än att försöka bryta det rådande genuskontraktet. Denna situation kan ses i flera av författarnas berättelser där föräldern eller partnerns missbruk styr hela familjens tillvaro.

Vi pratar inte om mammas drickande. Jag har velat, många gånger. Jag och mina bröder har pratat om att vi borde konfrontera henne. Långa samtal i natten och planer gjorda mitt i desperationen, som alltid runnit ut i sanden dagen efter. Att prata öppet om mammas drickande eller att konfrontera henne själv med det riskerar att skada det löfte som jag och mamma ordlöst gav varandra för trettio år sedan. Att ingen får veta. (Schulman 2016, s. 52).

Citatet ovan utgör ett typexempel på hur missbruket i självbiografierna hemlighålls för utomstående personer. Goffman (2009 s. 126) beskriver att det i ett framträdande är viktigt att kunna bevara hemligheter då ett avslöjande riskerar att utgöra ett hot mot framträdandet och den situation som utspelar sig. Det som är gemensamt för alla författare är att de lever nära någon med ett svårt missbruk, en hemlighet som i de flesta fall skyddas med alla medel. Både författarna och deras missbrukande partner eller förälder ses som de agerande, då båda parter är medvetna om den hemlighet som finns och därmed kan utgöra ett hot mot framträdandet. Hemligheten bevaras bakom familjens stängda dörrar och familjerna arbetar hårt med att hindra utomstående från att se vad som pågår i familjen. Författarna och deras anhöriga uppvisar det framträdande som de vill att omgivningen ska ta del av. Författarna kan i detta fall ses som att de spelar en roll där de försöker hindra den missbrukande att i onyktert tillstånd avslöja sig själv för omgivningen. Ett avslöjande skulle innebära att hemligheten blir synlig och därmed även kunna riskera att omgivningen tappade tron på dem. Brolin (2013, s. 141-143) ville inte att någon skulle känna till sambons missbruk och kämpade för att upprätthålla fasaden om att allt var bra. Men hemligheten avslöjades då Brolin en dag konfronterades av personal på sonens dagis som sett sambon påverkad och denne berättade att hon förstod hur de hade det hemma. Genom att sambon inte kunde upprätthålla sin del av framträdandet så avslöjades missbruket för omgivningen. Brolin beskriver att hon efter den händelsen kände sig mindre ensam. Avslöjandet av hemligheten kom därmed att förändra något, men det blev snarare till det bättre, hotet mot att avslöja framträdandet var därmed inget Brolin behövde frukta.

I Feldts & von Otter (2016) situation är missbruket inte någon hemlighet, däremot kan en viss förnekelse kring allvaret i mannens missbruk utläsas i följande citat: "Efter alla dessa veckor som har passerat utan återfall dyker tanken upp: Är Kjell-Olof verkligen alkoholist? ... Svaret är: Ja, det är han... Men liksom andra sjukdomar måste det finnas olika varianter av alkoholism - hans egen far var periodare - och olika förmåga att ta itu med den". (Feldt & von Otter 2016, s. 170). Det som är intressant i det resonemanget är att von Otter till viss del erkänner problematiken, men samtidigt också förminskar den. Ett sätt att förstå det kan vara att maken, då han dricker och uppspelar en roll gör det med sådan trovärdighet att frun tror på framträdandet till den grad att hon inte fullt ut förstår allvaret i hans missbruk. Goffman (2009, s. 25) uttrycker att förutsättningen för att kunna spela upp en roll är att de som observerar framträdandet tror på rollen, vilket utifrån von Otters beskrivning är det som händer i hennes och makens relation. Även om von Otter skriver att hon anser att maken är alkoholist tolkar vi det som att en del av henne förnekar det. Genom att intala sig själv att "det finns olika varianter av alkoholism" förringar hon makens alkoholism, vilket kan vara ett sätt att även skydda sig själv från sanningen. Hon skriver: "Enligt min uppfattning är det nog 'bara' 10 år sedan Kjell-Olof fastnade på riktigt i flaskan och det började prägla vårt samliv" (Feldt & von Otter 2016, s. 176). Ett annat sätt att se på von Otters reaktion är att makarna följer det genuskontrakt som de upprättat. Maken och hans alkoholmissbruk styr stämningen i hemmet och von Otter finner sig i situationen genom att inte ifrågasätta maken.

6.3. Omsorgstagande

Flera av författarna beskriver att de ser det som sin uppgift att ta hand om den missbrukande personen, ett omsorgstagande som i alla berättelser går ut över deras eget välmående. Detta är något som dels sker på egen vilja men också något som de ser som nödvändigt och tvunget för att få vardagen att fungera. Beskrivningarna skiljer sig något åt mellan de som är barn och de som är partner till en missbrukande person, men gemensamt är att situationen ofta går längre än vad de orkar och klarar av.

Han visade mig äret efter sprutorna på armen och hela jag darrade. Inte så mycket av rädsla som av ömhet. Jag ville ta hand om honom, skydda honom från världens alla hemskheter och då, i det ögonblicket så bestämde jag mig för att min livsuppgift skulle bli att se till att den mannen skulle få ett liv av lycka, frid och kärlek. Knarket skulle aldrig mer kunna sätta sina klor i honom. (Brolin 2013, s. 13).

Brolin (2013 s. 10) skriver att hon under hela sitt liv dragits till personer, med olika typer av problem, som hon kunde få hjälpa. Med Brolins citat ovan kan utläsas flera intressanta aspekter utifrån ett genusperspektiv. Att hon gör omhändertagandet, skyddandet, till sin främsta uppgift i livet tyder på att hon sätter sig själv och sina egna behov i andra hand och den stereotypiska bilden av kvinna, som underordnad mannen, införlivas. Det kan tyckas intressant att hon uttrycker att knarket inte längre skulle *kunna* komma in i hans liv igen. Hon tycks inte tro att sambon kan kontrollera sig själv och sitt missbruk och utmålar därför sig själv som en slags martyr som kan hindra honom från att missbruka. Genom Brolins berättelse tolkas det som att hon uppfattar sig vara den starkare i relationen, hon gör sig själv till överordnad, inte bara över sambon utan även och snarare, över hans missbruk. Det traditionella genuskontraktet hänvisar till föreställningar om kvinnan som underordnad i relation till mannen. Detta är dock en föreställning som i många fall utmanats och inte längre lever kvar. Den stereotypa bilden av vad som är förknippat med att vara kvinna och man samt vilka egenskaper som tillskrivs de olika könen förändras ständigt och är även olika beroende på kontext. Att frångå det stereotypa och närma sig mer lika villkor och närhet till känslor i relationen kan förklaras genom ett jämställdhetskontrakt. Trots att Brolin ovan beskrivs som den starkare är hennes och sambons relation inte jämställd. På grund av sambons missbruk är Brolin den som tar hand om allt som rör hem och barn. Det är möjligt att relationen hade sett annorlunda ut och varit mer jämställd om sambon inte haft missbruksproblem.

Motsatsen till Brolins citat ovan kan exemplifieras med nedanstående citat ur Feldt och von Otter (2016) av von Otter:

Finns det någon risk att han återfaller? 'Absolut inte', säger han och låter övertygad. Jag tror honom. Och förresten - har jag något val? Jag kan ju inte bli övervakare åt min egen man. (Feldt & von Otter, 2016, s. 82)

Att göra en klar åtskillnad i hur författarna av olika kön hanterar omsorgen om den missbrukande personen är komplext. Alla författare beskriver händelser när de agerar på ett omsorgstagande sätt, men också när de uppvisar ilska, vilket är egenskaper som enligt en stereotypisk bild kan sägas tillskrivas femininitet respektive maskulinitet. För att exemplifiera detta kan Brolin och Schulmans berättelser ställas mot varandra. Samtidigt som Brolin uppvisar mycket omsorg gentemot sin missbrukande sambo, beskriver hon vid upprepade tillfällen att hon känner stor ilska och vilja att få honom att må dåligt. Enligt den typiska bilden av könsrollerna kan män antas ha en uppsättning manliga egenskaper i form av t.ex. en hård yta och psykisk styrka och kvinnor kan antas vara känslosamma och omvårdande. Dock kan det i Schulmans beskrivning av hans relation till mamman identifieras flera kvinnliga drag eller egenskaper. Att Schulman framhäver sina erfarenheter på detta vis, kan förstås som att han inte är rädd för att utmana vad som anses "typiskt manligt". Så som Connell (2003, s. 16) beskriver det, låter sig verkligheten inte indelas i endast två kön och hänvisar till att alla människor innehar både feminina och maskulina drag. Oavsett kön kan det ses som en styrka att våga vara sårbar och att uttrycka känslor. Att visa sig stark rent psykiskt, kanske snarare innebär att ha nära till sina känslor än att vara rädd för att uppvisa dem.

6.4. Förändrade relationer

I författarnas beskrivningar kan det urskiljas nya beteendemönster till följd av missbruket, både hos författarna själva och hos den missbrukande personen. Framförallt blir det tydligt i självbiografierna skrivna av vuxna barn till missbrukande föräldrar att de nya beteendemönsterna resulterar i ett slags rollskifte. Claesson beskriver att hans pappa alltid hade rätt, han var den som

skulle få allt syre, den livet kretsade kring. Pappan ville vara den vuxna, men också mest barn och beskrivs som helt oansvarig varpå mamman aldrig lämnade Claesson eller hans syskon ensamma med pappan några längre stunder.

I Wegscheider-Cruses (Vernig, 2011) modell kan man se på en familj utifrån en modell där respektive familjemedlem intar en roll, vilka har som funktion att både skydda individen och upprätthålla strukturen i familjen. Emellertid är dessa roller inte detsamma som Goffmans (2009) rollbegrepp. Exempel på dessa roller är familjens hjälte vilken ofta beskrivs ta ett stort ansvar samt möjliggöraren, vilken utåt sett får familjen att fungera väl men samtidigt hindrar den anhörige från att uppleva de negativa konsekvenserna av sitt missbruk. Genom att strukturen i familjen och rollerna förändras, kan det innebära att ett redan existerande genuskontrakt antingen förstärks eller utmanas. Beroende på vilken typ av genuskontrakt som råder kan detta få olika konsekvenser för familjemedlemmarna. I självbiografierna fann vi återkommande beskrivningar av hur författarna intar olika roller i familjen och nedan exemplifieras detta genom citat av de två författare som levde med en missbrukande förälder;

När man växer upp i ett krig blir man lite skadad. Man försöker mäkla fred. Man försöker dämpa saker och känner ett sorts ansvar för sina föräldrar eftersom de är oansvariga. Man skapar sig en roll som en stödförälder till sina föräldrar och eftersom man är ett barn är det en roll som man absolut inte kan fylla. (Claesson 2010, s. 49).

Vissa veckor städade jag varje dag, tvättade, handlade och lagade mat, bäddade pappas säng och plockade undan alla saker som ännu inte hade fått någon ordentlig plats i lägenheten... Andra veckor struntade jag i allt, såg hur långt det kunde gå innan pappa reagerade, men det gjorde han aldrig. Jag orkade inte spela mamma. (Eriksson, 2009, s. 227-228)

Eriksson återger en rad händelser då hon upplever att hon fått ta en föräldraroll i hemmet och som hon skriver i citatet ovan, "spela mamma". Att ett barn tar en sådan roll kan benämnas med destruktiv parentifiering (Socialstyrelsen 2009).

Även om det inte går att peka ut exakt vilka konsekvenser en förälders missbruk får för ett barn, menar författarna av rapporten att det är av vikt att minska riskfaktorer och öka skyddsfaktorer i barnets liv. Utifrån Erikssons berättelse om sin barndom, går det inte att utläsa att det var någon vuxen som direkt minskade riskfaktorerna som det innebar för henne att leva med sin missbrukande mamma. Vid perioder bodde mormodern hos familjen och vid dessa tillfällen såg hon till att det fanns mat hemma till familjen, vilket kan ses som en typ av skydd. Däremot gjorde detta ingen skillnad för mammans missbruk eller hur missbruket påverkade Eriksson. För att se till att Eriksson får mat och omsorg krävs en till kvinna, i detta fall mormodern, i hemmet trots att hennes pappa är fysiskt närvarande. En förklaring kan utgöras med att pappans del i genuskontraktet är så starkt rotad att antingen Eriksson själv eller mormodern måste fylla mammans tidigare plats i genuskontraktet för att hemmet och vardagen ska fungera.

Ett begrepp i genusperspektivet är socialisationsmodellen vilket kan användas som ett verktyg för att se hur normer och beteenden som lärs in i barndomen präglar ens person och beteenden. Eriksson ser mycket upp till mamman och hennes egenskaper vilket exemplifieras genom att hon benämner henne som "min underbara supermamma" (Eriksson 2009, s. 19). Mamman beskrivs som den i familjen som sköter allt i hemmet, ordnar med skola och aktiviteter samt den som hjälper både familj och vänner när det behövs. Genus ses som något konstruerat och därmed kan alla personer inneha både kvinnliga och manliga egenskaper. Därmed skulle Eriksson likväl kunnat anamma de beteenden och egenskaper som uppvisas av hennes pappa. Är det de mest eftersträvansvärda egenskaperna, oberoende av om de tillhör mamman eller pappan som anammats eller är det en följd av att hon som flicka sett upp till, och tagit efter moderns kvinnliga egenskaper? Att hon inte anammar pappans egenskaper skulle kunna ses som ett resultat av att mamman varit hennes förebild och den som varit mest närvarande under hennes tidiga barndom, så som Connell och Pearse (2015, s. 142) beskriver.

6.5. Konflikt

De olika författarna berör på olika vis både konflikter och en önskan om att konfrontera deras närstående gällande missbruket men det sker på olika vis och de beskriver olika känslor i samband med det. De beskriver hur de vill säga ifrån

men inte alltid finner modet eller viljan att göra det. Författarna ser det som omöjligt att resonera med deras anhöriga när de är onyktra och när de är nyktra vill de inte riskera att, genom en konfrontation, förstöra en fin stund. Författarna beskriver känslor gentemot missbruket som kan tolkas som en ambivalens. Detta då de beskriver en vilja i att det ska ta slut men samtidigt en rädsla för att säga ifrån.

Schulman (2016, s. 118-121) beskriver en situation då han samlat mod för att konfrontera mamman. Genom att berätta att han mår väldigt dåligt av hennes alkoholmissbruk visar han sig sårbar och vädjar därmed till mammans känslor. Moderns reaktion på detta känsloutspel var att resa sig upp och gå ifrån honom. Denna situation visar på ett försök att utmana mamman och hennes drickande, vilket hade kunnat resultera i att sätta deras respektive roller i obalans. Relationen mellan de båda kom att förändras genom att mamman under en tid tog avstånd från sonen, men återgick sedan återigen till hur relationen tidigare varit. Genom att göra sig sårbar kan det ses som att Schulman utmanar den stereotypa rollen av mannen; att inneha en hård yta och förmåga att stänga av sina känslor (Johannisson 2009, s. 214). Därmed tolkar vi det som att han försöker spela på mammans kvinnliga modersinstinkter genom att vara ärlig och uppvisa sina känslor. Han tycks ha en förhoppning om att med känslor kunna nå henne och få muren som hon byggt upp att raseras vilket kan förstås med Connells (2003, s. 58) beskrivning av att kvinnor ofta ses som känsllosamma och intuitiva.

Jag lärde mig tidigt att försöka komma undan. Att bli osårbar. Att stänga av. Fälla ner spjället. Koppla bort. Att hitta på någonting annat än att bli involverad i ett samtal med en omtöcknad Stig.
(Claesson 2010, s. 18)

Claesson beskriver att pappan förde ett ständigt krig mot mamman vilket även resulterade i ett krig mot resten av familjen. Pappan hade en vilja att med alla medel styra, kontrollera och manipulera sin omgivning, vilket han rättfärdigade med logiken att i krig och kärlek var allt tillåtet. Det enda sättet att hålla sig oberörd var att ta avstånd skriver Claesson (2010 s. 134). Såsom Claesson beskriver pappans agerande kan ses utifrån att pappan ansåg sig själv som

överordnad och resten av familjen underordnad honom. Pappans vilja att styra och kontrollera sin omgivning hör samman med den syn han hade på män som hemmets härskare och försörjare (Claesson 2010). Genom pappans agerande kom han att positionera både sin fru och barnen i en underordnad ställning. Den övriga familjen godtog pappans beteende utan att ifrågasätta, de värjde sig genom att gå undan. Att de inte utmanade pappan kan förklaras med att det fanns en rädsla för att bryta balansen i familjen. De invanda rollerna fungerar upprätthållande för hierarkin inom familjen och att öppet göra motstånd och utmana familjerollerna är något som skulle sätta relationerna dem emellan i obalans. Det skulle även kunna innebära att det rådande genuskontraktet inom familjen sätts på spel. Det genuskontrakt som råder inom Claessons familj är tydligt stereotypiskt då pappan är familjens överhuvud, han arbetar som författare och är familjens försörjare. Han är däremot inte ansvarig för omsorg av sina barn utan Claesson (2009) beskriver att det nästan uteslutande är mamman som tar hand om honom och hans bror. Hon lagar mat och pysslar om dem. Mamman beskrivs vara motvillig till att lämna Claesson och hans bror ensamma med pappan. Att Claessons föräldrar, som föddes runt 1920-1930-talet kan utgöra en förklaring till att det i familjen finns ett tydligt stereotypiskt genuskontrakt. Då hans pappa växte upp, rådde en helt annan syn på kvinnor och män, vilket är en syn som han kan ha präglats av och anammat. Enligt Connell och Pearse (2015, s. 141-142) förklaras detta genom socialisationsmodellen.

Även von Otter beskriver situationer då hon bemöter sin make med tystnad istället för att närma sig och prata om sina känslor;

Ännu en god sak är att vi inte längre drar oss undan varandra efter middagen. Det gjorde jag tidigare eftersom våra samtal alltför ofta liksom sjönk ihop som en misslyckad sufflé ju längre måltiden pågick. Det som började som ett intressant meningsutbyte kunde övergå i ett ensidigt föredragshållande följt av anklagelser för att jag var ointresserad. Inte alltid men inte heller sällan. Det är sant att jag ibland lyssnade dåligt och till slut teg för att inte förlänga hans monolog eller riskera att reta upp honom. (Feldt & von Otter 2016, s. 60-61).

En motsats till beskrivningarna ovan kan ses i Brolin som skriver följande:

Fy fan för dig, fick jag fram mellan tårarna. Fy fan för dig! Ditt själviska svin! Du har ju redan suttit i skiten en gång. Hur kan du vara så jävla dum att du provar igen? (Brolin, 2013, s. 33)

För att göra en koppling till den forskning som tidigare presenterats i uppsatsen, menar Peled och Sacks (2008) i sin studie att kvinnor ofta övervägt att lämna sin missbrukande partner, men att många stannade kvar av praktiska skäl. Brolin beskriver en mängd tillfällen likt det ovan då hon konfronterat sambon som var påverkad. Hon skrek, grät och hotade att lämna honom. Trots detta tog det henne väldigt lång tid innan hon kunde lämna honom. Det som fick henne att inse att hon var tvungen att lämna honom var när hon kommit till insikt med att hans missbruk eskalerat och påverkade deras liv till den grad att det gick ut över barnen. Hon beskriver hur sambon Rickard kom att uppta så mycket av hennes tid att hon inte hade förmågan att vara den mamma hon önskade vara till sina barn. Detta fick Brolin att känna att även hon själv förändrats som person och att hon inte längre hyste några kärleksfulla känslor gentemot sambon. Naylor och Lee (2010) menar att det ofta krävs brytpunkter likt de ovan beskrivna för att få en kvinna som lever i en relation med en missbrukare att förstå att hon inte längre vill leva sitt liv så.

6.6. Mående och känslor

Att leva med någon som missbrukar är enligt berättelserna i självbiografierna en väldigt svår situation som på många sätt påverkar vardagen både för dem själva men även för omgivningen. Samtliga författare uttrycker mycket känslor i relation till deras anhörige och missbruket. Missbruket är ständigt närvarande och i samma takt som de anhöriga blir påverkade, pendlar även författarnas mående och känslor. Känslor som de helst vill dölja för sin omgivning, då missbruket är så belagt med skam att de ofta gör vad som helst för att hemlighålla det.

I författarnas berättelser varvas känslor av hopplöshet med känslor av ilska. Känslor som riktas både mot den som missbrukar men också till stor del mot dem

själva. Eriksson skriver att hon ville ge sken av att hennes familj var den perfekta familjen som hon så gärna önskade, vilket fick henne att anpassa sitt beteende beroende på sammanhang. Hon la mycket tid på sitt utseende och beskriver flera tillfällen då hon sminkade över sina tårar och hon skriver: "Jag funderar mycket på hur jag mår men kommer aldrig fram till något. Spelar jag bara när jag är glad eller? Mår jag jättedåligt på djupet?" (Eriksson 2009, s. 50). Erikssons ifrågasättande av sina egna känslor och att hon inte längre vet om hon är glad eller ej, kan tolkas som att hon tvivlar på äktheten i sitt eget framträdande (Goffman 2009, s. 25). Det är svårt att urskilja om hon spelar upp detta framträdande om att allt är bra för sin egen eller för omgivningens skull och det tycks inte heller vara klart för henne själv. Känslorna hon uppvisar tycks vara en blandning av både äkta och spelade känslor. Hon spelar upp ett framträdande som anspelar på att hon mår bra och att hennes familj är lyckliga då hon inte vill uppvisa den sanna bilden av hur hon och familjen har det hemma. En förklaring till det kan vara att Eriksson genom att försöka låtsas att de är en helt vanlig familj, försöker anpassa sig till normen i samhället. Det kan med hjälp av Goffman (2009, s. 39) beskrivas enligt begreppet idealisering. Eriksson gråter i ensamhet och sminkar bort sina tårar vilket kan ses som en handling som döljs för hennes omgivning eftersom den inte förväntar sig att hon ska gråta. Att dölja sina egna känslor och mammans missbruk kan ses som tvunget då dessa handlingar inte hör samman med idealnormen av den lyckliga familjen (Goffman 2009, s. 44). Om denna handling sker för att hon vill upprätthålla en bild av att allt är bra, eller för att hennes omgivning inte låter henne visa hur hennes vardagliga liv ser ut, är svårt att avgöra. Citatet nedan är ett utdrag ur Erikssons dagbok, som skildrar hennes känslor kring mammans missbruk och familjens situation.

Jag var helt tom, hade vänt ut och in på mig själv för att försöka förklara hur jag kände. Hade släppt lös mitt äckliga hav i magen för att än en gång försöka förklara för mamma hur ont det gjorde, att havet av känslor gjorde mig illamående, att jag ville att hon skulle ta bort det. Men hon hade inte lyssnat.... Vi var alla för fega för en förändring. (Eriksson 2009, s. 23)

Johannisson (2009 s. 114) skriver att kvinnor blir misstänkliggjorda då de gråter, medan mäns tårar ses som äkta. Brolin skriver i sin bok att de gånger sambon gråter, så förstår hon att han mår dåligt på riktigt. Hon vill se hans ångest för att tro på den, och när hon ser den, blir det synligt för henne att han lider. Detta utmanar genusordningen, då mannen ses som svag och kvinnan, Brolin, får kraft av det. Vi uppfattar det som att det är de ombytta rollerna som får henne att känna sig starkare och att hon får känna att det inte är hon som är den svaga, som gråter.

7. Diskussion

Beskrivningar av kvinnligt och manligt i denna studie är av traditionell typ, anledningen till detta är att det tydliggjordes för oss då vi läste dels forskning och dels empiri. Det kan tyckas något förlegat att tala om typiska egenskaper som tillskrivs det ena eller andra könet. Vi menar inte att det är så verkligheten ser ut, dock anser vi att de föreställningar som beskrivs genom det stereotypa genuskontraktet till viss del lever kvar i samhället, vilket även kunde identifieras i samtliga självbiografier. Användandet av genuskontraktet har använts som ett analysverktyg och med en medvetenhet om att det som Hirdman (2001) skriver, kan bidra till ett vidmakthållande av stereotypa bilder av kvinnor och män.

Efter att ha analyserat de valda självbiografierna med hjälp av genusteori och begrepp ur Goffmans dramaturgiska perspektiv kunde vi dra några slutsatser, nedan diskuterar vi de som ansetts mest intressanta i relation till studiens frågeställningar.

En slutsats vi kunde dra och som gällde för alla författarna är att de beskriver situationen att leva med en missbrukare som väldigt svår och de beskriver att den missbrukande personen förändras, något som till stor del påverkar dem själva och förändrar familjebilden. Vår analys visar att det inte tydligt går att urskilja några skillnader mellan de kvinnliga och de manliga författarna. Det var exempelvis inte möjligt att identifiera olikheter i känslubeskrivningar baserat på könstillhörighet. Vi fann att både manliga och kvinnliga författare uppvisade känslor eller beteenden som enligt forskning och genusteori traditionellt sett tillskrivs kvinnor (Connell 2003, s. 58). Genom detta kan slutsatsen dras att det snarare är individbundet och att leva med en nära familjemedlem som missbrukar resulterar i

liknande känslor, handlingar eller beteenden, oberoende av kön. Författarna skildrar alla sina egna individuella upplevelser, men vi ser trots det många likheter.

Böckerna präglas på olika sätt av beskrivningar av relationen till den missbrukande personen. Det är svårt att se några direkta kopplingar till genus beroende på biologiskt kön, relationerna präglas till större del av vilken typ av relation, dvs om det är en förälder-barn- eller partnerrelation. Vi har dock kunnat se att relationerna i familjerna präglas av olika genuskontrakt och att relationerna i familjerna påverkas av missbruket. En annan slutsats vi kunnat dra är att då t.ex en förälder överger sin tidigare plats i genuskontraktet, träder barnet in i dess plats. De författare som växt upp som barn till en missbrukande förälder beskriver relationen till föräldern som omvänd, då de i många fall fått ta hand om sin förälder istället för tvärtom. Ett exempel ges genom Eriksson (2009) som beskriver en stor ensamhet och att hon upplevde det som väldigt svårt att få stöd och hjälp. Det går i berättelserna att urskilja att författarna på olika sätt haft svårigheter att hantera både beteenden och känslor kopplade till att leva med en missbrukare. Samtliga författare förutom Claesson beskriver att de på olika sätt sökt stöd, i form av stödgrupper för barn till en missbrukande förälder samt terapi. I Erikssons (2009) bok samt i Socialstyrelsens (2009) rapport framkommer att relationen till den missbrukande samtidigt som den på många sätt kan vara skadlig även kan vara bra. I rapporten menar man att hur barn påverkas av en missbrukande förälder till stor del beror på omgivande risk- och skyddsfaktorer. Detta stärks av Eriksson som på olika sätt uttrycker att hon saknar skyddsfaktorer i sitt liv. Hon vill fortfarande att hennes mamma ska vara just mamma men hon behöver stöd och hjälp med det ansvar och de situationer som mamman inte längre klarar av.

Något vi uppmärksammat och anser intressant är författarnas beskrivningar av att leva nära ett missbruk relaterat till deras generationstillhörighet och ålder. von Otter och Claesson är författarna som är äldst och även om det skiljer tjugo år dem emellan kan vi dra en parallell till att de inte är lika generösa med att förmedla sina känslor som de yngre författarna. Vi tänker att hur de olika känslubeskrivningarna tar sig uttryck kan bero på att de yngre författarna

exempelvis har exponerats för sociala medier på ett annat vis än de äldre. Detta kan leda till de har en större öppenhet gällande vad de delar med sig av och inte, samt att det därmed finns olika syn på personlig integritet beroende på ålder. Ytterligare en aspekt som skulle kunna påverka vad författarna har valt att berätta om sina liv, är huruvida de är offentliga eller ej. Av självbiografierna som ingår i studien är författarna Schulman (2016) och makarna Feldt och von Otter (2016) alla tre mer eller mindre offentliga personer. Dock har vi i denna studie inte kunnat se ett samband mellan offentlighet och hur öppet de väljer att återge händelser i sina liv. Upplevelser och känslor kring att leva nära ett missbruk skulle även kunna ses relaterat till klass, detta är dock inget som vi utgått från i vår studie.

Vi har tidigare i studien resonerat kring medberoende och valde då att inte använda oss av begreppet. Trots det har vi reflekterat och diskuterat vidare kring begreppet samt dess användning. Vi anser att det kan vara användbart och ses som en förklaring samt hjälp för de som upplevt missbruk på nära håll. I den empirin som vi behandlat är det två av författarna; Brolin och von Otter, som resonerar kring medberoende i relation till sig själva. Att det är just de två kvinnliga författarna som lever i en kärleksrelation med en missbrukande man, hade varit intressant att diskutera i relation till genus. Men då inte alla författare nämner medberoende i sina självbiografier valde vi att inte fördjupa oss i en diskussion kring ämnet. Med stöd i resonemanget ovan anser vi att det hade varit problematiskt om vi hade valt att benämna författarna med medberoendebegreppet då detta hade kunnat leda till att vi kategoriserat författarna på ett sätt som de själva inte önskat.

Att genomföra denna studie har varit berikande. Den har gett svar på våra frågeställningar men också resulterat i nya frågor. En fråga är om det kan finnas likheter eller skillnader i beskrivningar av att leva nära någon med ett alkoholmissbruk relaterat till exempelvis klass eller kultur. Detta är en fråga som möjligtvis skulle kunna vara till grund för en framtida studie.

8. REFERENSER

- Ahrne, Göran & Peter Svensson (2011) Kvalitativa metoder i samhällsvetenskapen. I: Ahrne, Göran & Peter Svensson (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber AB.
- Andersson, Björn & Anette Skårner (2015) *Standing up! Stödgruppsverksamhet för anhöriga till personer med drogproblem*. Rapport 2015:4. Göteborg: Trestad2.
- Andersson, Gunvor & Hans Swärd (2008) Etiska reflektioner. I: Anna Meeuwisse, Hans Swärd, Rosmari Eliasson-Lappalainen & Katarina Jacobsson (red.) *Forskningsmetodik för socialvetare*. Stockholm: Natur och kultur.
- Anderson, Sandra C. (1994) A Critical Analysis of the Concept of Codependency. *Social Work*, 39 (6): 677-685.
- Aspers, Patrik (2011) Etnografiska metoder. Andra uppl. Malmö: Liber AB.
- Boréus, Kristina (2011) Texter i vardag och samhälle. I: Ahrne, Göran & Peter Svensson (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber AB.
- Bryman, Alan (2011) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Andra uppl. Stockholm: Liber AB.
- Connell, R.W. (2003) *Om genus*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB.
- Connell, Raewyn & Rebecca Pearse (2015) *Om genus*. Tredje uppl. Göteborg: Bokförlaget Diadalos AB.
- Folkhälsomyndigheten (2016) *Barn i familjer med missbruk, psykisk ohälsa eller våld. Resultat och erfarenheter från ett utvecklingsarbete*. Solna: Folkhälsomyndigheten.
- Gerdner, Arne (1999) Problem kring begreppet "medberoende". *Socionomen*, nr 4, 53-63.
- Goffman, Erving (2009) Jaget och maskerna – *En studie i vardagslivets dramatik*. Femte uppl. Stockholm: Norstedts.
- Hirdman, Yvonne (2001) *Genus - om det stabilas föränderliga former*. Andra uppl. Malmö: Liber AB.
- Johannisson, Karin (2009) *Melankoliska rum: om ångest, leda och sårbarhet i förfluten tid och nutid*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.
- Kalman, Hildur & Veronica Lövgren (2012) Etik i forskning och etiska dilemman. En introduktion. I: Kalman, Hildur & Veronica Lövgren (red.) *Etiska dilemman. Forskningsdeltagande, samtycke och utsatthet*. Malmö: Gleerups Utbildning AB.

- Mattsson, Tina (2015) *Intersektionalitet i socialt arbete*. Andra uppl. Malmö: Gleerups Utbildning AB.
- Naylor, Marvis E. & Bonnie K. Lee (2010) The Dawn of Awareness: Women's Claiming of Self in Couple Relationship with Substance Abusers. *International Journal of Mental Health & Addiction*, 9 (6): 627-644.
- Palmblad, Eva (2013) Medberoende - en introduktion. I: Palmblad, Eva, Mats Börjesson, Maja Lindfors och Ingrid Sahlin (red.) *Medberoende och moral - Framväxten av en problemkategori*. Stockholm: Carlssons Bokförlag.
- Peled, Einat & Ilana Sacks (2008) The Self-Perception of Women Who Live with an alcoholic partner: Dialoging with Deviance, Strength, and Self-Fulfillment. *Family Relations*, 57 (3): 390-403.
- Ramstedt, Mats, Sundin Erica, Jonas Landberg & Jonas Raninen (2014) *ANDT-bruket och dess negativa konsekvenser i den svenska befolkningen 2013 - En studie med fokus på missbruk och beroende samt problem för andra än brukaren relaterat till alkohol, narkotika, dopning och tobak*. Rapport nr 55. Stockholm: STAD.
- Rennstam, Jens & David Wästerfors (2011) Att analysera kvalitativt material. I: Ahrne, Göran & Peter Svensson (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber AB.
- Rotunda, Rob J. & Kathy Doman (2001) Partner enabling of substance use disorders: critical review and future directions. *The American Journal of Family Therapy*, 29 (4): 257-270.
- Rotunda, Rob J., Laura West & Timothy J. O'Farrell (2004) Enabling behavior in a clinical sample of alcohol-dependent clients and their partners. *Journal of Substance Abuse Treatment*, 26 (4): 269-276.
- Sarkar, Siddharth, Surenda K. Mattoo, Debasish Basu & Jyoti Gupta (2013) Codependence in spouses of alcohol and opiod dependent men. *International Journal of Culture and Mental Health*, 8 (1): 13-21.
- Socialstyrelsen (2009) *Barn och unga i familjer med missbruk – Vägledning för socialtjänsten och andra aktörer*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Svensson, Peter & Göran Ahrne (2015) Att designa ett kvalitativt forskningsprojekt. I: Göran Ahrne & Peter Svensson (red.) *Handbok i Kvalitativa Metoder*. Stockholm: Liber AB.
- Thomas, Edwin. J, Marianne Yoshioka & Richard D. Ager (1996) Spouse enabling of alcohol abuse: Conception, assessment, and modification. *Journal of Substance Abuse*, 8 (1): 61-80.
- Vernig (2011) Family Roles in Homes with Alcoholic-Dependent Parents: An Evidence-based Review. *Substance Use & Misuse*, 46 (4): 533-542.

Wenneberg, Sören B. (2000) *Socialkonstruktivism - positioner, problem och perspektiv*. Andra uppl. Malmö: Liber AB.

Empiriska referenser

Brolin, Jenny (2013) *En medberoendes dagbok*. Stockholm: Vulkanisterna AB.

Claesson, Nils (2010) *Blåbärsmaskinen*. Andra uppl. Stockholm: Ruin förlag AB.

Eriksson, Therése (2009) *Vi har ju hemligheter i den här familjen*. Ica bokförlag.

Feldt, Kjell-Olof & Birgitta von Otter (2016) *Vägen ut*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.

Schulman, Alex (2016) *Glöm mig*. Stockholm: Bookmark Förlag.